

**Problems of explaining between structure and agency factors:
Debates and approaches to explain phenomena
in political science ****

Kanittha Suksong *

Abstract

Social science phenomena are problematically explained through structural or agency factors perceived as methodological trouble. To resolve this, many thinkers presented dualism explanation as a resolution. However, each concept contains different methods as well as gaps in the explanation of social phenomena. Therefore, to be able to make use of structure and agency concepts to apply to political phenomena, the researcher should be aware of the ontological and epistemological compatibility of the theory or approach. Also, the substances and gaps of each concept should be considered in explaining the relationship and dynamic between structure and agency. Further, consistency of the concept and the political phenomenon is also key in applying each structure and agency concept.

---

* Lecturer in Bachelor of Political Science Program (Politics and Government), Department of Social Science, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus. E-mail: Kanittha.suksong@gmail.com.

** Received August 29, 2022; Revised May 25, 2023; Accepted June 7, 2023.

Keywords: Philosophy of social science, Agency, and Structure, Political science Approach, Level of explanation.

**ปัญหาการอธิบายระหว่างโครงสร้างกับตัวแสดง :
ข้อถกเถียงและแนวทางการนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางรัฐศาสตร์****

ชนิษฐา สุขสง *

บทคัดย่อ

จากปัญหาการอธิบายปรากฏการณ์ในทางสังคมศาสตร์ที่เน้นศึกษาเพียงด้านใดด้านหนึ่งระหว่างการอธิบายผ่านปัจจัยด้านโครงสร้าง (Structure) หรือการอธิบายด้านของตัวแสดง (Agency) ซึ่งเป็นปัญหาในเชิงระเบียบวิธี (Methodology) ในการอธิบายที่มีลักษณะของทวิลักษณ์นิยม (dualism) จึงมีนักคิดหลายท่าน ที่ได้เสนอแนวทางในการเชื่อมโยงการอธิบายของปัจจัยในด้านโครงสร้างและปัจจัยด้านตัวแสดงเข้าด้วยกัน แต่ด้วยวิธีการและข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันตามข้อเสนอของแต่ละแนวคิด ทำให้การนำเอาแนวคิด โครงสร้างกับตัวแสดงมาใช้ใน

---

* อาจารย์หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน อีเมล: Kanittha.suksong@gmail.com

** ได้รับบทความ 29 สิงหาคม 2565 ; แก้ไขปรับปรุง 25 พฤษภาคม 2566; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 7 มิถุนายน 2566

การอธิบายปรากฏการณ์ในทางรัฐศาสตร์ ผู้ศึกษาจึงต้องตระหนักถึง ความเข้ากันได้ ทางทฤษฎีและญาณวิทยาของทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์ จุดเน้นและข้อจำกัดของ แนวคิดในการอธิบายความสัมพันธ์ของโครงสร้างกับตัวแสดงของแต่ละนักคิด และการเลือกใช้แนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดงให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทาง การเมืองที่ต้องการศึกษา

คำสำคัญ : ปรัชญาสังคมศาสตร์ โครงสร้างกับตัวแสดง แนวทางการอธิบายทาง รัฐศาสตร์ ระดับของการอธิบาย

บทนำ

บทความชิ้นนี้มีเป้าประสงค์หลักเพื่อทบทวนการอธิบายปรากฏการณ์ทาง สังคมการเมือง ผ่านวิธีวิทยาในการอธิบายโครงสร้างกับตัวแสดง (Structure - Agency) รวมถึงมุ่งเสนอข้อจำกัดในการใช้วิธีวิทยานี้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทาง สังคมการเมือง ผู้เขียนมิได้มีจุดประสงค์เพื่อแสวงหาทางออกของข้อจำกัดทางวิธีวิทยา นี้หรือนำเสนอแนวทางการอธิบายใหม่ เนื่องจากวิธีวิทยาแบบโครงสร้างกับตัวแสดง มีความสลับซับซ้อนในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ อันมีที่มาจากความพยายาม อธิบายเพื่อแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์และความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งจากปัจจัย ด้านโครงสร้างและปัจจัยด้านตัวแสดงในคราวเดียวกัน ทำให้นักคิดแต่ละท่านที่นำเสนอ แนวทางออกของข้อจำกัดทางวิธีวิทยาของโครงสร้างกับตัวแสดง ต่างก็เสนอแนวทาง และข้อเสนอในการอธิบายปรากฏการณ์ที่มีรายละเอียดแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ การนำเอาวิธีวิทยาดังกล่าวไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง ผู้ศึกษา จำเป็นต้องตระหนักและเข้าใจฐานคติเกี่ยวกับวิธีการและข้อจำกัดของแนวทางการ อธิบายของแต่ละนักคิด ดังนั้นการทบทวนแนวทางการอธิบายแนวคิดด้าน

โครงสร้างกับตัวแสดงในบทความนี้จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ โดยเฉพาะผู้ที่ศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือบัณฑิตศึกษาที่ต้องการสร้างความเข้าใจในเบื้องต้นและแนวทางในการนำวิธีวิทยาดังกล่าวไปใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองต่อไป

เบื้องต้นการศึกษาในทางรัฐศาสตร์ มีจุดมุ่งเน้นที่สำคัญคือ การอธิบายปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง ซึ่งทำให้การศึกษาในทางรัฐศาสตร์แตกต่างจากการศึกษาทางสังคมศาสตร์ด้านอื่น ๆ แต่เนื่องด้วยสภาพสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อน ดังนั้นการศึกษาเพียงมิติเดียวอาจไม่ครอบคลุมการอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ และการใช้วิธีหยาบยืมแนวทางการวิเคราะห์จากหลากหลายสาขาวิชาในลักษณะสหสาขา (interdisciplinary) เพื่ออธิบายสาเหตุของพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองเป็นเรื่องที่ยอมรับโดยทั่วไป โดยแนวทางการอธิบายพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองมี 5 รูปแบบ คือ 1) การอธิบายในทางจิตวิทยา เป็นการอธิบายโดยนำเอาทฤษฎีทางจิตวิทยามาใช้ในการอธิบายทางรัฐศาสตร์ เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ 2) การอธิบายเกี่ยวกับปัจจัยภายในตัวมนุษย์ (Intentional factor) เป็นการอธิบายจากความเชื่อทางภววิทยา (ontology) ที่ว่า มนุษย์มีเหตุผลในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงเน้นการอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์ 3) การอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการอธิบายด้วยพื้นฐานที่เชื่อว่า ปัจจุบันเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยประวัติศาสตร์ คล้ายๆกับการอธิบายในทางพันธุกรรม 4) การอธิบายในเชิงของระบบ (Function) เป็นการอธิบายที่นำเอาแนวคิดด้านชีววิทยา เกี่ยวกับระบบร่างกายของมนุษย์มาใช้ในการอธิบายระบบสังคมของมนุษย์ 5) การอธิบายในเชิงสภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) เป็นการอธิบายด้วยความเชื่อที่ว่าพฤติกรรมทางการเมืองและปรากฏการณ์ทางการเมือง เกิดจากสภาพของสังคม ซึ่งก่อให้เกิดกรอบจำกัดใน

การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ (Limmanee, 1999, pp.77-82) ซึ่งจากการอธิบายทั้ง 5 รูปแบบสามารถลดทอน (Reduction) มาสู่การอธิบายพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองได้ในสองด้าน คือ การอธิบายจากด้านของโครงสร้าง (Structure) และการอธิบายจากด้านของตัวแสดง (Agency) โดยการอธิบายในทางจิตวิทยา และการอธิบายเกี่ยวกับปัจจัยภายในตัวมนุษย์ เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เน้นศึกษาปัจจัยในด้านตัวแสดง (Actor) หรือก็คือ ตัวมนุษย์ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ ในขณะที่ การอธิบายในเชิงของระบบและการอธิบายในเชิงสภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เน้นศึกษาปัจจัยในด้านของโครงสร้าง (Structure) หรือก็คือบริบทว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ ส่วนการอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นการอธิบายที่สามารถเน้นการอธิบายได้จากทั้งในด้านของตัวแสดง และในด้านของโครงสร้างขึ้นอยู่กับว่าผู้ที่ทำการศึกษานั้นเชื่อว่าปัจจัยในด้านใดเป็นปัจจัยสำคัญ

ด้วยความแตกต่างระหว่างสองแนวทางในการอธิบายก่อให้เกิดปัญหาว่าอะไรคือสาเหตุที่แท้จริงของพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทางการเมือง กล่าวคือการอธิบายในแง่โครงสร้างเชื่อว่า พฤติกรรมทางการเมืองหรือปรากฏการณ์ทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นผลมาจากโครงสร้างความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ในสังคมที่แวดล้อมมนุษย์อยู่ เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม กฎหมาย จารีตประเพณีหรือวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลาย ในมุมมองเชิงโครงสร้างมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เกิด เติบโต และดำรงชีวิตอยู่ในสังคม สถานะและตำแหน่งในโครงสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น เป็นผู้มีสิทธิหรือเลือกตั้งในความสัมพันธ์ทางการเมือง เป็นกรรมการในความสัมพันธ์ด้านการผลิต ต่างมีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ ด้านการอธิบายจากตัวผู้กระทำเชื่อว่า พฤติกรรมทางการเมืองที่มนุษย์หรือองค์กรแสดงออกมาเป็นผลมาจากความต้องการของผู้กระทำโดยตรง ไม่ว่าจะ

พฤติกรรมที่เกิดจากลักษณะทางจิตวิทยา เช่น ทักษะคิด ความเชื่อ และบุคลิกภาพของ ผู้กระทำ หรือมาจากการคิดคำนวณผลได้ผลเสียที่จะตามมาจากการตัดสินใจ ซึ่งมนุษย์ ในมุมมองนี้มีอิสระในการตัดสินใจ แสดงหรือไม่แสดงพฤติกรรมอย่างเต็มที่ และมี ทางเลือกในการตัดสินใจอย่างไม่จำกัด ถึงแม้ว่าแนวการศึกษาทางรัฐศาสตร์โดยทั่วไป จะนำทั้งปัจจัยเชิงโครงสร้างและปัจจัยเกี่ยวกับผู้กระทำมารวมอธิบายพฤติกรรมหรือ ปรัชญาการณทางการเมืองก็ยังมีปัญหาตามมา นั่นคือระหว่างปัจจัยทั้งสองด้านอะไร เป็นปัจจัยหลักหรือปัจจัยรอง และระหว่างโครงสร้างกับการกระทำอะไรเกิดก่อนหลัง หรืออะไรกำหนดอะไรกันแน่ และมีอิทธิพลต่อกันอย่างไร (Limmanee, 2005 a, pp.23-24) ซึ่งเป็นปัญหาในด้านของระเบียบวิธี (Methodology) ในการอธิบายที่มี ลักษณะของทวิลักษณ์นิยม (dualism) หรือสิ่งที่เป็นจริงสองสิ่งซึ่งไม่ขึ้นแก่กัน และไม่ อาจทอนลงมาเป็นอีกสิ่งหนึ่ง แต่อาจสัมพันธ์กันได้¹ (Royal Institute, 2005, p.29) ซึ่งจากข้อพิจารณาที่กล่าวไปข้างต้น จึงได้มีนักคิดหลายท่านที่พยายามพัฒนาแนวทาง และข้อเสนอในการอธิบายเพื่อเชื่อมโยงการอธิบายทั้งแนวทางของตัวแสดงและ โครงสร้างไปด้วยกัน

โดยการนำเสนอของบทความชิ้นนี้ ในเบื้องต้นจะเป็นการพิจารณาเกี่ยวกับ แนวคิดในด้านโครงสร้าง (Structure) และแนวคิดด้านตัวแสดง (Agency) จากนั้นจึง เป็นการทบทวน ข้อเสนอและการอธิบายแนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดงของแต่ละ

---

¹ ความหมายของทวิลักษณ์นิยมมีความเห็นแย้งจากนักทฤษฎีในทางสังคมนิยมวิทยา ที่มีความเชื่อว่า ทวิลักษณ์นิยมในทางสังคมวิทยา (sociological dualism) ไม่ควรถูกมองว่ามีรากฐาน เกี่ยวข้อง หรือ เป็นเรื่องเดียวกันกับทวิลักษณ์นิยมในทางปรัชญา (philosophical dualism) โดยมองว่า ทวิลักษณ์ นิยมจะต้องไม่ถูกมองว่าแบ่งแยกออกจากกันหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกันตลอดเวลา (Puanghut, 2003, p.7)

นักคิด และในส่วนท้ายเป็นการพิจารณาถึงแนวทางในการนำเอาแนวคิดดังกล่าวนี้ไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางรัฐศาสตร์

แนวคิดด้านโครงสร้าง (Structure)

แนวคิดด้านโครงสร้าง เป็นแนวคิดในการอธิบายที่มีพื้นฐานความเชื่อที่ว่า รูปแบบความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ค่อนข้างยาวนานในสังคมใดสังคมหนึ่งจะมีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ในสังคมนั้น และก่อให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมตามมา โดยรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมปรากฏอยู่ในหลายระดับของสังคมและมีความหลายลักษณะ ดังจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร หรือสังคม สามารถแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ระบบ บทบาท สถาบัน ชนชั้น และกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์ตามกฎหมาย หรือความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ เช่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยแนวคิดที่อธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของโครงสร้างที่มีต่อมนุษย์มีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ เช่น แนวคิดด้านโครงสร้างในยุคแรกจะถือว่าโครงสร้างทางสังคมสามารถกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ได้โดยตรง (determinism) ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่เกิดมา เต็มโต และดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โครงสร้างทางสังคมจึงเป็นแรงเหวี่ยงรั้งให้มนุษย์มีการแสดงพฤติกรรม ซึ่งในแนวคิดนี้มนุษย์จะไม่มีเจตจำนงเสรีหรือเสรีภาพใด ๆ ในการกระทำทางสังคม แต่มนุษย์จะเป็นเพียงผู้แบกรับภาระที่โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกำหนด ดังนั้น มนุษย์จึงมีลักษณะเป็นเพียงหุ่นยนต์ซึ่งไม่มีความคิด ที่ถูกตั้งโปรแกรมให้ปฏิบัติตามการกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคม ในขณะที่แนวคิดด้านโครงสร้างในยุคหลังจะถือว่าโครงสร้างมีฐานะเป็นกรอบจำกัด (constraint) หรือโอกาสในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมอย่างตรงไปตรงมา (Limmanee, 1999, p.100; Tangsupvattana, 2011, p.8)

ตัวอย่างของแนวคิดด้านโครงสร้าง เช่น ในงานของ Talcott Parsons ที่ได้ อธิบายเกี่ยวกับอิทธิพลของโครงสร้างที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยปฏิเสธรูปร่างคิด ของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่มุ่งอธิบายว่า กิจกรรมของมนุษย์เกิดจากแรงจูงใจทาง เศรษฐกิจโดยพื้นฐานของการใช้เหตุผลเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว (rational self – interest) เท่านั้น และมองว่าความเป็นระเบียบเรียบร้อยมีอยู่แล้วในสังคม ในขณะที่ Parsons ยืนยันว่า ความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นผลมาจากอิทธิพลของค่านิยม บางอย่าง que แสดงออกมาเป็นรูปธรรมในลักษณะของกฎเกณฑ์ของพฤติกรรมใน สถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ปทัสถานทางสังคม (social norm) ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการ กระทำการและวางพื้นฐานอยู่บนค่านิยมที่กลายเป็นลักษณะทั่วไปของชีวิตทาง สังคมโดย Parsons มีกรอบการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ที่เน้นความสำคัญของการผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) และเน้นลักษณะที่ผูกมัดของสังคมและสถาบันที่ครอบงำอันมีผลต่อกิจกรรมของปัจเจก บุคคล แต่มีลักษณะที่สุดโต่งกว่าในการเสนอความคิดที่ว่ามนุษย์มี “ตำแหน่ง” ของ ตนเองในสังคม โดยให้ความสำคัญกับตำแหน่งของมนุษย์ในสังคมมากกว่าตัวมนุษย์ เนื่องจากหน้าที่ของมนุษย์ถูกกำหนดโดยตำแหน่งของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในสังคม (Puanghut, 2003, pp.12-13, 25)

จากตัวอย่างของแนวคิดที่เสนอไปข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเด็นปัญหาหลัก ของการใช้แนวคิดด้านโครงสร้าง คือ การละเลยในการอธิบายถึงบทบาทของมนุษย์ว่ามี บทบาทต่อโครงสร้างอย่างไร เพราะถ้าหากปราศจากมนุษย์ก็จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแนวคิดด้านโครงสร้างโดยส่วนใหญ่มักจะมองว่ามนุษย์ไม่ได้มีอิทธิพลต่อเหตุการณ์ รวมทั้งปัญหาการมองมนุษย์ในลักษณะของหุ่นยนต์ที่กระทำตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งเป็น การละเลยในการมองประเด็นด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของมนุษย์และพลวัตภายใน ของปฏิสัมพันธ์ที่ถูกทำให้สลายและกลายเป็นเรื่องของความต้องการของระบบสังคม

(Puanghut, 2003, p.31) นอกจากนี้ยังมีการวิพากษ์แนวคิดด้านโครงสร้างในประเด็นอื่น ๆ เช่น การละเลยในการอธิบายถึงบทบาทของมนุษย์ ด้วยการมองว่า มนุษย์ถูกกำหนดโดยพรหมลิขิต (fatalism) หรือก็คือการที่โครงสร้างเข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ และข้อสังเกตที่ว่า หากทุกอย่างถูกกำหนดโดยโครงสร้าง แล้วที่มาของโครงสร้างมาได้อย่างไรและจะรู้ได้อย่างไรว่าโครงสร้างมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมและการแสดงออกของมนุษย์ เพราะมนุษย์ทั้งหมดจะแสดงพฤติกรรมเหมือนกัน (Hay, 2002, pp.107-109)

แนวคิดด้านตัวแสดง (Agency)

แนวคิดด้านตัวแสดงเป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็นองค์ประธาน (S/subject) และมีจิตสำนึก (consciousness) ของตนเองในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเสรี โดยไม่ถูกเหนี่ยวรั้งหรือกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคมที่เป็นปัจจัยภายนอก และมองว่าสังคมมิใช่สิ่งอื่นใดนอกจากเป็นการกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยกันของมนุษย์ โครงสร้างที่อยู่ภายนอกจึงไม่มีบทบาทต่อการกระทำของชีวิตทางสังคม สิ่งต่าง ๆ เช่น โครงสร้าง ระบบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและการผลิตซ้ำของโครงสร้าง เป็นเพียงผลผลิตจากการใช้เจตจำนงเสรีของมนุษย์สร้างขึ้นมา โครงสร้างหรือระบบจึงเป็นมายาคติที่ไม่สามารถสังเกตเห็นหรือรับรู้ได้ และเชื่อว่าชีวิตทางสังคมสามารถทำความเข้าใจและมีความหมายด้วยการอ้างอิงถึงสถานการณ์ที่มนุษย์มีประสบการณ์ ซึ่งในแง่ชีวิตทางสังคมถูกสร้างขึ้นมาโดยปัจเจกบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ดังนั้น ในการศึกษาปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนจะถูกศึกษาโดยการลดทอนมาอธิบายมนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล มนุษย์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลคือความเป็นจริงสูงสุด (Puanghut, 2003, p.33; Tangsupvattana, 2011, p.7)

ตัวอย่างของแนวคิดด้านตัวแสดง เช่น ทฤษฎี Rational Choice ซึ่งเป็นแนวคิดในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่เชื่อว่ามนุษย์แสดงพฤติกรรมอย่างมีเป้าหมาย

มีการตัดสินใจเลือกตามความชอบที่คงเส้นคงวาและจัดลำดับความสำคัญได้ และเป็นการตัดสินใจโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุด (utility maximization) โดยแนวคิดนี้เน้นอธิบายปรากฏการณ์จากการตัดสินใจภายในตัวของมนุษย์ โดยไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของโครงสร้างสังคม ซึ่งก็คือบริบทสังคมในขณะนั้นว่าส่งผลต่อการตัดสินใจของมนุษย์ในการแสดงพฤติกรรมอย่างไร โดยเหมารวมน่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความรู้ในข้อมูลเท่ากัน (full information) อันเป็นการละเลยโครงสร้างที่อาจเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลของมนุษย์ในการตัดสินใจ หรือแนวคิดด้านอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) ที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนต่างก็ได้รับอิทธิพลจากอุดมการณ์ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม และไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม และทุกสิ่งล้วนมีอิทธิพลต่อมนุษย์ และเมื่อมนุษย์เติบโตขึ้น ทั้งครอบครัว ครู และเพื่อนล้วนมีส่วนในการช่วยเสริมสร้างบุคลิกภาพและความเชื่อของมนุษย์ในสิ่งที่เขาเหล่านั้นทำหรือเชื่อ ในเวลาเดียวกันตัวมนุษย์เองก็จะใช้จิตสำนึกในการเลือกระหว่างความเชื่อและทัศนคติ ด้วยวิธีการพิจารณาสิ่งหนึ่งเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ๆ และสรุปเพียงสิ่งเดียวโดยมนุษย์จะค่อย ๆ สร้างกลุ่มของความเชื่อและทัศนคติในทุกขณะที่ดำรงชีวิต ซึ่งสิ่งที่เชื่อเป็นตัวแทนของความจริง และกลุ่มของความเชื่อจะเปลี่ยนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกขณะ และความเชื่อเหล่านี้แทบจะไม่เปลี่ยนแปลงเมื่อมนุษย์เจริญเติบโตขึ้น โดยที่มักจะไม่ได้คำนึงว่าอะไรที่พวกเขาเชื่อ (Lyman Tower Sargent, 1987, pp.1-2)

จากตัวอย่างที่นำเสนอไปข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวคิดด้านตัวแสดงเป็นแนวคิดที่เน้นอธิบายปรากฏการณ์จากปัจจัยด้าน ตัวบุคคล หรือ ผลจากการกระทำร่วมของกลุ่มคน ซึ่งประเด็นปัญหาหลักของการใช้แนวคิดด้านตัวแสดง คือ การอธิบายโดยละเลยการศึกษาบริบทที่อยู่รอบตัวมนุษย์ และการอธิบายโดยเน้นศึกษาปรากฏการณ์ในปัจจุบันอย่างเดียว โดยไม่สนใจพัฒนาการเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อคน

กล่าวคือ มุมมองที่ว่าคนไม่มีอดีตหรือก็คือบริบทไม่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ (Hay, 2002, pp.109-112)

แนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดง (Agency – Structure)

ปัญหาในด้านภววิทยา (Ontology) ของความจริงที่ว่า ในการอธิบายทางสังคมศาสตร์ไม่สามารถแยกการอธิบายปัจจัยทั้งทางด้านโครงสร้างและตัวแสดง หรือก็คือมนุษย์ออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากมนุษย์เกิดและดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างของสังคมและในขณะเดียวกันมนุษย์ก็เป็นตัวแสดงภายใต้โครงสร้างสังคม โดยผลจากการกระทำนั้นก็ส่งผลต่อการดำรงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างสังคมเช่นกัน ดังนั้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวแสดง ด้วยเหตุนี้จึงได้มีความพยายามของนักวิชาการในสังคมยุโรป ในช่วงประมาณปี 1980s เช่น Anthony Giddens (1984), Margaret Archer (1982), Pierre Bourdieu (1977) (Puanghut, 2003, p.6) ที่ได้เสนอวิธีการในการบูรณาการหรือเชื่อมโยงในการอธิบายทั้งสองด้านคือ โครงสร้างกับตัวแสดงเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งในงานศึกษาชิ้นนี้ได้หยิบยกเฉพาะบางข้อเสนองานของแนวคิด โครงสร้างกับตัวแสดงที่ได้รับการยอมรับและมีอิทธิพลต่อการศึกษาในทางวิชาการขึ้นมาพิจารณา ได้แก่

ข้อเสนอของ Anthony Giddens นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ที่ได้เสนอทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory) ว่า โครงสร้างในฐานะของสภาวะวัตถุวิสัยในสังคม (subject object) เป็นหน่วยรวมและปัจจัยที่กำหนดเงื่อนไขการแสดงพฤติกรรมทางสังคม โครงสร้างไม่สามารถแยกออกจากปัจเจกบุคคลผู้แสดงบทบาทในสังคมตามความรู้สึกนึกคิดของตน (subject) ด้วยเหตุที่โครงสร้างเป็นทั้งกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติและทรัพยากรสำหรับผู้คนในสังคม โครงสร้างจึงเป็นทั้งช่องทาง (medium) และผลที่ตามมา (outcome) จากการแสดงพฤติกรรม (Limmanee, 1999, p.167) โดยมนุษย์สามารถใช้ความสามารถของตัวเองใน

การเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมได้และโครงสร้างทางสังคมก็ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่สร้างแรงเหนี่ยวรั้งในการกระทำของมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว เพราะโครงสร้างสามารถเป็นแรงเสริมให้มนุษย์สามารถทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ โดยโครงสร้างทางสังคมคือ กฎเกณฑ์และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถดึงเอาไปใช้ในการผลิตและผลิตซ้ำ (production and reproduction) ในระบบสังคม และในการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น การสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโครงสร้างจะไม่มีลักษณะเป็นทวินิยม (dualism) แต่เป็นทวิภาวะของโครงสร้าง (duality of structure) ที่โครงสร้างทำหน้าที่เป็นทั้งสื่อกลางและผลผลิตของการกระทำของมนุษย์ดังที่กล่าวไปแล้วนั้น จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นสิ่งที่มีความเป็นภายในมากกว่าภายนอกตัวมนุษย์ เปรียบดั่งมนุษย์และโครงสร้างคือสองด้านของเหรียญเดียวกัน การกระทำทางสังคมของมนุษย์ผลิตโครงสร้าง และก็ถูกผลิตโดยโครงสร้าง และในขณะเดียวกันโครงสร้างก็คือ กฎเกณฑ์และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มนุษย์นำขึ้นมาใช้ในการกระทำทางสังคม (Tangsupvattana, 2011, pp.9-10)

จากข้อเสนอของ Giddens ในการเสนอวิธีที่จะเชื่อมโยงแนวคิดที่ขัดแย้งของโครงสร้างกับตัวแสดงเข้าไว้ด้วยกันโดยอาศัยแนวคิดเชิงโครงสร้าง ที่แม้จะมีข้อดีในแง่ที่สามารถเชื่อมโยงแนวคิดในด้านรูปแบบและระดับการอธิบายได้ แต่ก็มีจุดอ่อนในแง่ของมุมมองการอธิบายที่โครงสร้างในทัศนะของ Giddens ไม่ได้มีลักษณะตายตัวแต่จะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเดิมที่มุมมองการอธิบายแบบสังคมนิยมจะเน้นการเสนอทฤษฎีเชิงโครงสร้างที่สามารถอธิบายข้ามสถานที่และเวลานอกจากนี้โครงสร้างที่แต่เดิมมีฐานะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนได้ถูกลดทอนความสำคัญลง ในขณะที่ปัจเจกบุคคลมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะที่เป็นผู้ตีความและใช้กฎเกณฑ์ของโครงสร้าง (Layder, 1994 อ้างถึงใน Limmanee, 2018, p.136) ด้าน Colin Hay ก็ได้วิพากษ์แนวคิดของ Giddens ว่าแม้จะมีความพยายามเชื่อมโยงทั้งสอง

แนวคิด แต่ในความเป็นจริงกลับสามารถศึกษาได้ที่ละด้าน โดยแนวคิดของ Giddens เน้นอธิบายปรากฏการณ์จากมุมมองของตัวแสดงที่มองว่าโครงสร้างเป็นผลจากการกระทำ และมีการละเว้นการอธิบายด้านโครงสร้างไว้ในฐานที่เข้าใจโดยไม่นำมาพิจารณา (methodological bracketing) อีกทั้งยังมีการอธิบายความหมายของโครงสร้างด้วยความหมายใหม่ที่แคบกว่าความหมายของโครงสร้างโดยทั่วไป โดยอธิบายโครงสร้างในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์และทรัพยากร (rule and resources) ซึ่งเป็นการอธิบายความหมายของโครงสร้างแค่เพียงบางส่วน ซึ่งจากปัญหาเหล่านี้ ในทางปฏิบัติจึงไม่สามารถนำแนวคิดของ Giddens มาใช้ประโยชน์ในการเชื่อมโยงการอธิบายแนวคิดทั้งสองด้านได้ (Hay, 2002, p.118 - 121)

ข้อเสนอต่อมาคือ ข้อเสนอของ Margaret Archer นำเสนอแนวคิดในการอธิบายโครงสร้างกับตัวแสดงที่มองความสัมพันธ์ของแนวคิดด้านโครงสร้างกับแนวคิดด้านตัวแสดงในลักษณะที่แตกต่างจาก Giddens โดยในข้อเสนอแนวการอธิบายเชิงการก่อรูป (Morphogenetic Approach) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงในเชิงวิภาษวิธีที่หลีกเลี่ยงปัญหา โครงสร้างกับตัวแสดงผ่านการพิจารณาว่า โครงสร้างและตัวแสดงสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างไรเมื่อเวลาผ่านไป เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจถึงอิทธิพลที่โครงสร้างและตัวแสดงมีต่อกันและกันหรือก็คือความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธีระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงที่มีปฏิสัมพันธ์ ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างและตัวแสดงมีวิภาษวิทยาที่อิสระต่อกัน (ontologically independent) ดังนั้นในการศึกษาจึงควรแยกการวิเคราะห์ของทั้งสองแนวคิดออกจากกัน เนื่องจากแนวคิดโครงสร้างและตัวแสดงมีความแตกต่างกันด้านเวลา (different temporal domains) กล่าวคือ โครงสร้างเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนและมีอิทธิพลต่อตัวแสดง ดังนั้นต้องทำการอธิบายโครงสร้างก่อนแล้วจึงมาอธิบายตัวแสดง ซึ่งแตกต่างจากข้อเสนอของ Giddens ที่มอง

ว่าควรแยกการวิเคราะห์โครงสร้างและตัวแสดง แต่มีภววิทยาที่ไม่ต่างกัน (Yanyongkasemsuk, 2012, p.402 ; Hay, 2002, pp.123 - 124)

ข้อเสนอของ Archer ใช้วิธีการอธิบายเชิงการก่อรูป (morphogenetic approach) เพื่ออธิบายถึงกระบวนการจัดโครงสร้างทางสังคม (Social structuring) อันเป็นกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดความซับซ้อนหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่รูปลักษณะ สภาพ หรือโครงสร้างที่ดำรงอยู่ของระบบใดระบบหนึ่ง โดยภายในสังคมมีวงจรการก่อรูป (morphogenetic cycle) อยู่สามประเภทหลักที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและการกระทำในระดับต่าง ๆ คือ การอธิบายในระดับสังคม ได้แก่ วงจรการก่อรูปโครงสร้าง ซึ่งเป็นวงจรที่หนึ่งเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางวัตถุกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวงจรการก่อรูปวัฒนธรรมซึ่งเป็นวงจรที่สอง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขด้านวัฒนธรรมกับปฏิสัมพันธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมของผู้คน ส่วนวงจรที่สามเป็นความสัมพันธ์ระดับกลุ่มตัวแทนระหว่างการวางเงื่อนไขด้านสังคมและวัฒนธรรมภายในกลุ่ม ทั้งนี้การเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างกับการกระทำของคนในทุกวงจรและทุกระดับเป็นความสัมพันธ์สองทาง กล่าวคือ โครงสร้างจะวางเงื่อนไข (condition) แก่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน (interaction) และการกระทำในรูปปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือดำรงรักษารูป ลักษณะ หรือสภาพของโครงสร้าง ซึ่งจะไปวางเงื่อนไขแก่ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในระยะต่อไปอีกทอดหนึ่ง โดยเงื่อนไขของวงจรการก่อรูปโครงสร้างคือ สภาพโครงสร้างทางวัตถุ เช่น ระบบสถาบัน องค์กร เงื่อนไขของวงจรการก่อรูปวัฒนธรรม ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ จารีต และประเพณีที่มีอยู่ในสังคม และเงื่อนไขของวงจรระดับกลุ่มตัวแทน ได้แก่ สภาพด้านวัตถุ และความเชื่อภายในกลุ่ม ซึ่งผลที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือดำรงอยู่ของโครงสร้างทางสังคม โดยจากข้อเสนอดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของโครงสร้างที่ไม่สามารถกำหนดพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างตรงไปตรงมา แต่

กำหนดสถานการณ์ในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำภายใต้กรอบของสถานการณ์ดังกล่าวได้ แต่จากการที่มนุษย์เกิดและดำรงอยู่ในสังคม มนุษย์จึงมักจะตกอยู่ภายใต้หรือรับเอาอิทธิพลของบทบาทรวมทั้งโครงสร้างด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ ในขณะที่ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มในรูปแบบต่าง ๆ ก็มีผลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือรักษาเงื่อนไขต่าง ๆ ของกลุ่ม วัฒนธรรม และโครงสร้างสังคม (Limmanee, 2018, pp.140-142)

อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดของ Archer จะพยายามเชื่อมโยงเอาการอธิบายโครงสร้างกับตัวแสดงแต่ ผลจากการที่ข้อเสนอพยายามแก้ปัญหาการลดทอนการอธิบาย และเน้นชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับการกระทำตั้งแต่ระดับสังคมลงไปจนถึงระดับกลุ่มคน ในแง่พฤติกรรมของมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมไม่มีการยกเว้นแม้กระทั่งการอธิบายจากระดับปัจเจกบุคคล ทำให้แนวคิดนี้อาจจะเข้าไม่ได้กับวิธีการวิเคราะห์แบบปัจเจกชนนิยมอย่างสุดโต่ง (Limmanee, 2018, pp.142-143) ในขณะที่ Colin Hay ก็ได้วิพากษ์ถึงจุดอ่อนในการนำเสนอของ Archer ว่าไม่สามารถนำเอาแนวคิดมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ได้จริง เนื่องจากปรากฏการณ์โดยส่วนใหญ่เกิดอยู่ภายใต้ช่วงเวลาเดียวกัน แต่แนวคิดของ Archer ที่มองว่า โครงสร้างมีอยู่ก่อนและมีอิทธิพลต่อตัวแสดง โดยใช้อิทธิพลจากเงื่อนไขเวลาที่แตกต่างกัน (different temporal domain) ทำให้ไม่สามารถอธิบายส่วนที่ทับซ้อนของช่วงเวลาได้ และการแยกการอธิบายทำให้ไม่สามารถศึกษาเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงได้ (Hay, 2002, p.124-125)

จากปัญหาในการเชื่อมโยงการอธิบาย โครงสร้างกับตัวแสดงของแนวคิดที่เสนอโดย Giddens และ Archer นั้น Colin Hay ได้พยายามหาทางออกที่จะนำแนวคิดของสองด้านที่ตรงข้ามกันด้วยการนำแนวคิดสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ (critical realism) ของ Bhaskar ที่มุ่งหาทางออกในข้อโต้แย้งระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำ

การผ่านการอาศัยแนวคิดด้านโครงสร้างเป็นจุดเริ่มต้น โดยให้โครงสร้างในระดับต่าง ๆ เป็นตัววางเงื่อนไขพฤติกรรมของผู้กระทำการและกำหนดขอบเขตของกลยุทธ์ ซึ่งผู้กระทำการทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคลและที่เป็นกลุ่มคน จะสามารถนำมาใช้ในการแสดงพฤติกรรมเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของตนได้ และแนวคิด Strategic – Relation Approach ของ Bob Jessop ที่เน้นให้ความสำคัญกับระบบและโครงสร้างในฐานะที่เป็นตัวกำหนดทางเลือกด้านกลยุทธ์ในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เพราะโครงสร้างและวิถีทางสังคมจะเปิดโอกาสให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมทางสังคมบางด้านมากกว่าบางด้าน ซึ่งด้วยเหตุที่ข้อเสนอทั้งสองแนวคิดของ Bhaskar และ Jessop มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด Hay จึงได้นำเอาข้อเสนอทั้งสองมาพิจารณาร่วมกันในฐานะที่เป็นทางออกของปัญหาด้านรูปแบบและระดับการอธิบาย Limmanee, 1999, pp.170-171)

ข้อเสนอของ Hay ได้นำเอามุมมองเกี่ยวกับ strategic action และ strategically selective context มาใช้ในการอธิบายเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดงเข้าด้วยกัน โดยเสนอว่า แม้ในทางกรอบคิด (concept) โครงสร้างและตัวแสดงจะแยกออกจากกัน แต่ในความเป็นจริงของปรากฏการณ์นั้นกลับไม่ได้แยกออกจากกัน กล่าวคือ โครงสร้างจะมีอิทธิพลต่อตัวแสดงที่อยู่ภายใต้โครงสร้างนั้น ๆ ดังนั้นการกระทำของมนุษย์จึงเกิดภายใต้บริบท แต่แม้จะอยู่ภายใต้บริบทเดียวกัน มนุษย์ก็เลือกแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันตามกลยุทธ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่ในอีกด้านหนึ่งมนุษย์ก็เป็นผู้ตีความบริบทหรือโครงสร้างทางสังคมที่อาศัยอยู่และเลือกที่จะแสดงพฤติกรรมที่มุ่งสู่เป้าหมายของตนเองด้วยกลยุทธ์ที่เหมาะสม ซึ่งก็คือ การเลือกที่จะมองบริบทด้านใดด้านหนึ่งและเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมด้วยการคำนวณถึงผลประโยชน์ หรือต่อเป้าหมายที่ต้องการ ภายใต้บริบทนั้น (strategic calculation) อันนำไปสู่การกระทำตามกลยุทธ์ (strategic action) ซึ่งสิ่งที่กระทำไป

นั้นจะส่งผลย้อนกลับทั้งต่อตัวมนุษย์เองจากการเรียนรู้ในการกระทำของตัวเองและต่อตัวโครงสร้างในการส่งผลให้โครงสร้างเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การกระทำของมนุษย์ที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้าง โครงสร้างจึงเป็นทั้งกรอบจำกัด (constrain) และให้โอกาส (opportunity) แก่มนุษย์ในการแสดงพฤติกรรม แต่โครงสร้างไม่ได้เป็นตัวกำหนดผลที่ตามมาต่อการแสดงพฤติกรรม เพียงแต่กำหนดขอบเขตที่เป็นไปได้ของทางเลือก (option) และกลยุทธ์ (strategies) ของการกระทำที่มนุษย์สามารถกระทำได้ในบริบทที่ตัวกระทำนั้นแสดงอยู่ ซึ่งสิ่งที่ทั้งในงานของ Giddens และ Archer ให้ความสำคัญคือ ผลที่ตามมาจากการกระทำของตัวแสดง อิทธิพล และผลกระทบของการกระทำอย่างมีกลยุทธ์ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่การกระทำนั้นได้แสดงอยู่ โดยมนุษย์ในฐานะของตัวแสดง (agency) ที่อาศัยอยู่ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างนั้นก็จะมีแนวคิดในเรื่องของเจตนา (conscious) การย้อนกลับมองตัวเอง (reflexive) และกลยุทธ์ (strategic) อยู่ในตัวเอง และมีจุดประสงค์ที่จะกระทำตามความต้องการภายในใจ ที่มักจะกระทำตามสัญชาตญาณหรือนิสัยของตน แต่จะมีการทบทวน ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงการกระทำตามสิ่งที่ตนมีความสนใจและความชอบตลอดเวลาตามสถานการณ์ หรืออิทธิพลทางความคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ทำให้ในการวางกลยุทธ์นั้น มนุษย์จะมีการคิดทบทวน เพื่อวางกลยุทธ์ในการกระทำที่มีความสัมพันธ์ของทั้งเจตนาภายในของมนุษย์เอง และความเป็นไปได้ของการกระทำที่เอื้อภายใต้บริบทนั้น ๆ รวมทั้งการคำนวณถึงผลประโยชน์จากการกระทำที่จะได้รับในการตัดสินใจเลือกใช้กลยุทธ์นั้น โดยมนุษย์แต่ละคนจะมีการเลือกใช้กลยุทธ์ในการกระทำที่แตกต่างกัน แม้จะอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและความชอบที่แตกต่างกัน (Hay, 2002, p.126-132)

นอกจากนี้ในการวางกลยุทธ์ มนุษย์จะเลือกใช้กลยุทธ์ โดยศึกษาจากบริบทเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่ก่อน การย้อนมองตัวเอง (reflexive) และการกำหนดกลยุทธ์

(formulate strategy) บนพื้นฐานของความรู้ด้านโครงสร้างเพียงบางส่วน และกำหนดกลยุทธ์ที่เป็นไปได้เพื่อแก้ปัญหาจากบริบทเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวกับการเลือกเชิงกลยุทธ์นั้น และมนุษย์ยังสามารถเปลี่ยนแปลงกรณีแวดล้อมทางโครงสร้างได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ (strategic learning) ที่มนุษย์ย้อนกลับมาเอง (reflexive) และความสามารถของมนุษย์ในการปรับปรุงข้อจำกัดของอัตลักษณ์ (identity) และความสนใจ (interest) ของตน รวมถึงความสามารถในการคำนวณทางกลยุทธ์ (strategic calculation) ในสถานการณ์ที่ดำรงอยู่ ดังนั้น มนุษย์จึงมีการเรียนรู้จากความผิดพลาดในอดีตและประยุกต์ใช้กลยุทธ์ แต่บางครั้งก็อาจเกิดผลกระทบจากกลยุทธ์นั้นโดยไม่ตั้งใจ ทำให้การกระทำนั้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในบริบทเชิงโครงสร้างที่ต้องการไม่ได้ (McAnulla, 2002, p.280-281)

จากแนวคิดของ Hay จะเห็นได้ว่า มีความพยายามเชื่อมโยงแนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดง ผ่านมุมมองด้านกลยุทธ์ที่สามารถใช้ในการอธิบายปัจจัยทั้งสองด้านในเวลาเดียวกันได้สำเร็จ แต่ก็มีจุดอ่อนด้านแนวคิดในการนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เนื่องจาก Hay ใช้ฐานคิดในเรื่องของกลยุทธ์ ซึ่งมีพื้นฐานที่ว่ามนุษย์มีเหตุผลในการคิดคำนวณตลอดเวลา ทำให้ไม่สามารถนำเอาแนวคิดนี้มาใช้ในการอธิบายได้ในบางปรากฏการณ์ เนื่องจากในความเป็นจริงมนุษย์ไม่ได้กระทำการโดยมีเหตุผลหรือผลประโยชน์ตลอดเวลา แต่อาจเกิดจากปัจจัยด้านจิตวิทยา เช่น อารมณ์ความรู้สึก เป็นต้น

นอกจากแนวคิดด้านแนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดงที่กล่าวไปแล้วนั้น ยังมีอีกแนวคิดที่ต้องการเสนอมุมมองใหม่เพื่อก้าวข้ามวิธีคิดแบบทวิลักษณ์นิยม เช่น แนวคิดของ Pierre Bourdieu นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส มีฐานคติเรื่อง โครงสร้างและตัวแสดง (Structure-agency) โดย Bourdieu เชื่อว่าตัวแสดงไม่สามารถมีอิสระที่จะเปลี่ยนแปลงโลกได้อย่างที่ตัวแสดงนั้นคาดหวัง มนุษย์ในฐานะที่เป็นตัวแสดงถูกเกาะ

กุมจากลักษณะของโครงสร้างที่ปฏิบัติการอยู่ แม้ว่าจะมีอิสระอยู่บ้างแต่กระนั้นตัวแสดงก็ยังอยู่ภายใต้โครงสร้าง(structure) ที่รัดตึง ซึ่งลักษณะดังกล่าว Bourdieu เรียกว่า ฮาบิทัส (habitus)² (Prasongbandit, 2010, pp.69-122) Bourdieu ใช้ฮาบิทัสเป็นหน่วยการวิเคราะห์ (unit of analysis) ปรากฏการณ์ต่างๆ โดยพยายามอธิบายเชื่อมโยงปัจจัยด้านโครงสร้างกับตัวแสดงผ่านการอธิบาย “ฮาบิทัส” (habitus) อิสระ (autonomy) ของตัวแสดง และระบบของการแสดงออกของอุปนิสัย (dispositions) ที่จะสะท้อนให้เห็นว่าตัวแสดงมีได้ดำเนินการไปอย่างเชื่อง ๆ สามารถมีกลยุทธ์ที่จะต่อรองกับโครงสร้างที่เกาะกุมอยู่แม้ว่าจะไม่สามารถปลดแอกจากโครงสร้างนั้นได้ก็ตาม³ (Bourdieu, P., 1977, p.159-197) โดยมีสาเหตุจากการที่ตัวแสดงแต่ละคนมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันก็เนื่องจากสภาพแวดล้อมหรือโครงสร้างภายนอก อันได้แก่ทุน (capital) ทั้ง 4 แบบ คือ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์ที่ตัวแสดงครอบครองหรือตำแหน่งที่ตัวแสดงดำรงอยู่ในสนาม (field) ซึ่งก็คือ โครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงภววิสัยระหว่างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางรูปธรรมระหว่างตำแหน่งต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้น โครงสร้างจึงมีอิทธิพลต่อตัวแสดงในฐานะที่เป็นปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและ

---

² ฮาบิทัส (Habitus) เป็นคำภาษาละติน มีความหมายที่หลากหลายเช่น สภาพการณ์ดำรงอยู่, การแสดงออก, รูปแบบการแต่งตัวหรือเครื่องประดับ, ลักษณะทางกายภาพและการก่อรูป เป็นต้น

³ “... habitus, systems of durable, transposable dispositions structured structures predisposed to function as structuring structures, that is, as principles of the generation and structuring of practices and representations which can be objectively "regulated" and "regular" without in any way being the product of obedience to rules, objectively adapted to their goals without presupposing a conscious aiming at ends or an express mastery of the operations necessary to attain them and, being all this, collectively orchestrated without being the product of the orchestrating action of a conductor.”

แสดงออกของตัวแสดง ขณะเดียวกันตำแหน่งและสนามรวมถึงการครอบครองของตัวแสดงก็จะเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการที่ตัวแสดงจะตัดสินใจปฏิบัติการบางอย่างด้วยตัวเอง ฮาบิทัสจึงเป็นเสมือนตัวเชื่อม (hinge) ระหว่างอดีตและปัจจุบัน และระหว่างตัวแสดงและโครงสร้างที่ตัวแสดงได้ประกอบรวมกันเข้าเป็นโครงสร้าง ซึ่งจากข้อเสนอของ Bourdieu จะเห็นได้ว่าอยู่ภายใต้เงื่อนไขการอธิบายของเวลาที่โครงสร้างและตัวแสดงทำหน้าที่ในการซ้ำโครงสร้างให้เกิดขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ผ่านการคิดและการปฏิบัติ เช่นเดียวกับการอธิบายของ Archer และในการสร้างฮาบิทัสหรือนิสัยของตัวแสดงนั้นก็ต้องผ่านการเรียนรู้ด้วยยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกับการอธิบายของ Jessop และ Hay เกี่ยวกับการเลือกกลยุทธ์ของตัวแสดง แต่ข้อเสนอของ Bourdieu เกี่ยวกับยุทธศาสตร์ในการสร้างและผลิตซ้ำโครงสร้างและพฤติกรรมของตัวแสดงจะมีคำอธิบายที่ค่อนข้างละเอียดกว่า เช่น ในยุทธศาสตร์การผลิตซ้ำ ได้แบ่งออกเป็น ยุทธศาสตร์ทางการศึกษา ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การลงทุนทางสังคม ยุทธศาสตร์การสมรส และยุทธศาสตร์การดำรงสถานะทางสังคม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงและโครงสร้างด้วยทุนภายใต้ตำแหน่งของตัวแสดงที่อยู่ในสนามหรือก็คือโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Yanyongkasemsuk, 2012, pp.379-407) ซึ่งจากแนวคิดของ Bourdieu แม้จะมีความพยายามที่จะอธิบายเชื่อมโยงโครงสร้างและตัวแสดงในแง่ที่ต่างเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น แต่ก็ เป็นแนวคิดที่เน้นให้ความสำคัญกับการอธิบายตัวแสดงที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง โดยที่ตัวแสดงไม่ได้มีอิสระอย่างแท้จริง ทั้งในแง่ของการแสดงพฤติกรรมส่วนตนหรือ“ฮาบิทัส” (habitus) ที่ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้าง เช่น การกล่อมเกลาทางสังคมและการเลือกแสดงพฤติกรรมผ่านการพิจารณาทุน (capital) และสนาม (field) ของตัวแสดง

การนำเอาแนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดง (Agency – Structure) มาใช้อธิบายในทางรัฐศาสตร์

จากการทบทวนการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง ผ่านวิธีวิทยาในการอธิบายโครงสร้างกับตัวแสดง (Structure - Agency) ดังที่กล่าวมาข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาการอธิบายระหว่างโครงสร้าง (Structure) กับ ตัวแสดง (Agency) แม้นักคิดหลายท่านพยายามเสนอทางออกให้กับปัญหาการอธิบายโดยการหาสิ่งที่เชื่อว่าเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาแต่ละด้านและพัฒนาแนวการอธิบายขึ้นมาจากจุดดังกล่าวนั้นเพื่อที่จะประนีประนอมความแตกต่างด้านแนวคิดที่มีอยู่ แต่เนื่องจากจุดเชื่อมโยงดังกล่าวอาจเป็นเพียงด้านหนึ่งของแนวคิดในการอธิบายปัญหาที่บังเอิญปรับให้เข้ากับแนวคิดตรงข้ามได้ ในขณะที่ยังมีอีกหลายด้านที่ไม่สามารถปรับเข้าหากันได้เลย ด้วยความแตกต่างด้านโลกทัศน์ มุมมอง และฐานคิดระหว่างแนวคิด (Limmanee, 2018, p.143) อย่างไรก็ตาม แนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดงก็เป็นแนวทางที่มีคุณูปการในความพยายามแก้ปัญหาในการอธิบายเพื่อวิเคราะห์การเมืองที่ในปรากฏการณ์เดียวกันสามารถอธิบายได้จากทั้งปัจจัยเชิงโครงสร้างและปัจจัยเชิงการกระทำของตัวแสดง อีกทั้งในหลายกรณีก็ไม่สามารถแยกการศึกษาปัจจัยเชิงโครงสร้างและปัจจัยเชิงการกระทำออกจากกัน เพียงแต่ในการนำแนวคิดมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางรัฐศาสตร์ ผู้ศึกษาต้องมีความเข้าใจพื้นฐานถึงปัญหาและข้อจำกัดบางประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง ก่อนการพิจารณานำแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดงมาใช้ในการศึกษา ผู้ศึกษาต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเข้ากันได้ทางภววิทยาและญาณวิทยาของทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์ เนื่องจากภววิทยา (Ontology) หรือปรัชญาความจริงและญาณวิทยา (Epistemology) หรือความรู้ ที่แตกต่างกันนำไปสู่วิธีการแสวงหาความรู้ (Methodology) ที่แตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้เป็นไปได้เลยที่จะแก้ปัญหาข้อ

พิพาททางภววิทยาและญาณวิทยาในแนวทางที่ทุกฝ่ายจะยอมรับได้ทั้งหมด เนื่องจากตำแหน่งทางภววิทยาและญาณวิทยาเปรียบเปรยเหมือนกับผิวหนังไม่ใช่เสื้อ (a skin not a sweater) ที่สามารถจะถอดเปลี่ยนได้ ผู้ศึกษาจึงต้องแยกแยะและรับทราบเกี่ยวกับภววิทยาและญาณวิทยาที่เป็นรากฐานของทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์เหล่านั้น และทราบว่าส่งผลต่อการออกแบบการวิจัยและวิธีการศึกษาอย่างไร (Furlong & March, 2018, p.209-210) ดังนั้น การนำทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์ไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง จึงควรพิจารณาถึงการเข้ากันได้ทางภววิทยาและญาณวิทยาของทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์ที่จะนำมาใช้พัฒนาเป็นกรอบวิเคราะห์

ประการที่สอง การพิจารณาแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดงของแต่ละนักคิดว่ามีพื้นฐานแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านใด มีปัจจัยหรือแนวทางการอธิบายภายใต้เงื่อนไขใด และเงื่อนไขเหล่านั้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้ศึกษาต้องการอธิบายได้สอดคล้องเพียงใด และแนวคิดเหล่านั้นมีจุดอ่อนและธรรมชาติของการศึกษาอย่างไร เช่น แนวคิดของ Giddens จากข้อเสนอของทฤษฎีก่อตัวโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structuration Theory) ที่เน้นการอธิบายผ่านตัวแสดง มองโครงสร้างเป็นเพียงผลจากการกระทำและเป็นเพียงกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติสำหรับตัวแสดงที่มีสถานะต่อกันและทรัพยากรสำหรับตัวแสดงที่มีสถานะเข้มแข็ง ด้วยเหตุนี้ การเลือกใช้นามคิดในมุมมองของ Giddens จึงเหมาะกับการอธิบายภายใต้ปรากฏการณ์ที่ตัวแสดงค่อนข้างมีอิทธิพลต่อบริบทในสังคม ในขณะที่แนวคิดของ Archer จากวิธีการอธิบายเชิงการก่อรูป (morphogenetic approach) ที่มองว่าโครงสร้างเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนและมีอิทธิพลต่อตัวแสดง จึงต้องทำการอธิบายโครงสร้างก่อนแล้วจึงมาอธิบายตัวแสดง เนื่องจากแนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับอิทธิพลของโครงสร้างที่ส่งผลต่อตัวแสดง ซึ่งเหมาะกับการอธิบายปรากฏการณ์ที่การคงอยู่ของบริบทส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวแสดง และไม่เหมาะกับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ตัว

แสดงมีบทบาทสูงต่อการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ เช่นเดียวกับแนวคิดของ Bourdieu ที่ให้ความสำคัญกับการอธิบายปรากฏการณ์ผ่านโครงสร้างที่ตัวแสดงมีอิสระภายใต้กรอบจำกัดของโครงสร้างหรือก็คือ ฮาบิทัส (habitus) ด้านแนวคิดของ Hay มุ่งใช้ปัจจัยด้านกลยุทธ์ (strategic) ในแง่ของการคำนวณผลประโยชน์เป็นตัวเชื่อมโยงการอธิบายของตัวแปรทั้งโครงสร้างและตัวแสดงเข้าไว้ด้วยกันก็จะเหมาะกับการอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการการวิเคราะห์เกี่ยวกับผลประโยชน์ของตัวแสดงที่กระทำผ่านการเลือกใช้กลยุทธ์หรือคำนึงถึงผลประโยชน์ได้ค่อนข้างชัดเจน เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการอธิบายของแนวคิด

จากตัวอย่างที่อธิบายไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่า การอธิบายแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดงของแต่ละนักคิดต่างมีจุดเน้นหรือเงื่อนไขในการอธิบายที่แตกต่างกัน ซึ่งย่อมส่งผลต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางรัฐศาสตร์ที่แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับผู้ศึกษาว่าจะเลือกใช้แนวคิดของนักคิดใดที่จะเหมาะสมและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เลือกมาศึกษา

ประการที่สาม ข้อพิจารณาในการนำแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดงไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ ซึ่งเชื่อมโยงจากประเด็นด้านความเข้ากันได้ทางทฤษฎีและญาณวิทยาของทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์ ร่วมกับข้อเสนอและข้อจำกัดในการอธิบายแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดงของแต่ละนักคิดเพื่อนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ดังเช่น การนำเอาทฤษฎีระบบซึ่งเป็นแนวคิดที่โน้มเอียงในการอธิบายด้านโครงสร้าง (Structure) กับ แนวคิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Rational Choice) ซึ่งมีแนวคิดที่โน้มเอียงในการอธิบายด้านผู้กระทำ (Agency) มาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองด้วยกัน การนำทฤษฎีระบบมาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองและสิ่งแวดล้อม โดยทฤษฎีระบบเชื่อว่า ระบบการเมืองในแง่ที่เป็นระบบพฤติกรรมทางการเมืองมีอยู่ในสภาพชีวิตทางการเมืองของ

คนในสังคม ระบบดังกล่าวนี้มีสิ่งแวดลอมที่แยกออกจากระบบแต่มีอิทธิพลต่อระบบ ระบบการเมืองสามารถตอบโต้ต่อแรงบีบคั้นหรือผลักดันที่มาจากสิ่งแวดลอมหรือภายในตัวระบบเอง โดยอาศัยโครงสร้างและกระบวนการต่าง ๆ คอยควบคุมและรับมี้อแรงบีบคั้นดังกล่าว และระบบการเมืองจะมีกลไกการป้อนข่าวสารกลับ (feedback) คอยรายงานให้ผู้แสดงบทบาทและผู้ตัดสินใจในระบบการเมืองรู้ถึงสภาพปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่เกิดจากผลผลิตของระบบ (Limmanee, 2005 b, p.316) โดยเมื่อพิจารณาจะเห็นว่าในทฤษฎีระบบให้ความสำคัญกับการอธิบายโครงสร้าง ไม่เน้นในการอธิบายบทบาทของตัวแสดงที่อยู่ภายใต้โครงสร้าง ทั้งที่ในสภาพความเป็นจริง ตัวแสดงที่อยู่ภายใต้โครงสร้างมีบทบาทต่อปรากฏการณ์ทางสังคม ดังนั้นในการอธิบายจึงควรมีการนำเอาผู้แสดงบทบาทและผู้ตัดสินใจภายใต้ระบบการเมือง เพื่อให้การวิเคราะห์ปรากฏการณ์มีความรอบด้าน สามารถนำแนวคิดที่มีฐานคิดในการอธิบายผ่านผู้กระทำ การ เช่น แนวคิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Rational Choice) ซึ่งการนำไปใช้ในการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเชิงโครงสร้างกับปัจจัยเชิงตัวแสดงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การอธิบายการชนะการเลือกตั้งอย่างเหนือความคาดหมาย กรณีของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2544 หรือ พรรคก้าวไกล ในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2566 ที่มีทั้งเหตุปัจจัยเชิงโครงสร้างอันเป็นผลจากข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่ทำให้พรรคการเมืองใช้กลยุทธ์หาเสียงที่แตกต่างไปจากเดิม คือ กลยุทธ์การตลาดมาใช้ในการหาเสียงและการนำเสนอนโยบายแบบประชานิยมในกรณีของพรรคไทยรักไทย และกลยุทธ์การหาเสียงผ่านสื่อออนไลน์และการนำเสนอโยบายที่ตอบสนองกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ และเหตุปัจจัยเชิงตัวแสดง ทั้งในส่วนของหัวหน้าพรรคและในส่วนของพฤติกรรมของผู้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่มีการพิจารณาการตัดสินใจเลือกอย่างมีเหตุผลเชื่อมโยงกับการคำนึงถึงผลประโยชน์ของนโยบายหาเสียง ซึ่งเมื่อ

พิจารณาการนำแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดงของแต่ละนักคิดเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ การเลือกใช้ข้อเสนอของ Hay ที่อธิบายว่าผู้แสดงบทบาทและผู้ตัดสินใจในระบบ การเมืองต่างก็มีกลยุทธ์ส่วนตัวในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์สูงสุด ภายใต้โครงสร้าง ของระบบก็จะมีผลสอดคล้องกับบริบทที่ศึกษามากกว่าข้อเสนอของนักคิดท่านอื่น ๆ เนื่องจากมีการเชื่อมโยงปัจจัยระหว่างโครงสร้างและตัวแสดงที่สัมพันธ์กับการคำนึงถึง ผลประโยชน์ซึ่งเป็นประเด็นหลักในข้อเสนอของ Hay เป็นต้น

โดยสรุป จากการทบทวนแนวคิดด้านโครงสร้างกับตัวแสดง จะเห็นได้ว่าการเอาแนวคิดมาใช้เป็นต้นแบบในการอธิบายปรากฏการณ์ทางรัฐศาสตร์ ผู้ศึกษาควร ตระหนักถึงความเข้ากันได้ ทางทฤษฎีและญาณวิทยาของทฤษฎี หรือ แนวการวิเคราะห์ รวมทั้งความสอดคล้องกันของแต่ละแนวคิดทั้งในส่วนของปัจจัยเชิง โครงสร้างและปัจจัยเชิงตัวแสดงที่จะนำมาใช้ที่ในการอธิบายปรากฏการณ์ การตระหนักถึงจุดเน้นในการอธิบายแนวคิดโครงสร้างกับตัวแสดง และข้อจำกัดใน การอธิบายของแต่ละนักคิด และท้ายที่สุด คือ การตระหนักถึงการเลือกใช้นักคิดด้าน โครงสร้างกับตัวแสดงให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา เนื่องจาก ปรากฏการณ์ทางด้านรัฐศาสตร์ ไม่อาจใช้วิธีการอธิบายโดยใช้มุมมองของตัวแบบใน การวิเคราะห์เพียงมุมมองใดมุมมองหนึ่งระหว่างด้านโครงสร้างและตัวแสดง เพราะสอง สิ่งนี้ต่างก็มีบทบาทต่อปรากฏการณ์ทางสังคมและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ดังนั้นใน การศึกษา ผู้ศึกษาจึงต้องพิจารณาว่าตัวแบบที่เลือกใช้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทาง รัฐศาสตร์ที่ต้องการศึกษาได้มากน้อยแค่ไหน และควรอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแสดงกับโครงสร้างอย่างไรให้ครอบคลุมและสะท้อนปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ใกล้เคียง ที่สุด

บรรณานุกรม

- Bourdieu, P. (1977). **Outline of a Theory of Practice**. (Nice, R. Trans.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Furlong, P. & March, D. (2018). “A Skin not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science” In **Theory and Methods in Political Science**. (4th ed, 184-211). London: Palgrave.
- Hay, C. (2002). **Political analysis**. New York: Palgrave.
- Limmanee, A. (1999). **kān ‘athibāi kap kān wikhroṭ thāngkān mūāng : khōṭ phichāranā būāngton nai chōēng pratyā sangkhommasāt Phim khrang thi 1**. [Political Explanation and Analyzation: Initial considerations in Social Science Philosophy 1st edition] Bangkok: Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.
- Limmanee, A. (2005 a). “pratyā læ withikān sawæng hākhwām rū thāng ratthasāt. [Philosophy and Knowledge Acquisition in Political Science]” In **lak læ withī wikhroṭ thāngkān mūāng samai mai**. [Modern political analysis] Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat University.
- Limmanee, A. (2005 b). “kānsuksā ratthasāt nāo thāng rabop. [System Approach in Political Science Study]” In **lak læ withī wikhroṭ thāngkān mūāng samai mai**. [Modern political analysis] Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat University.

- Limmanee, A. (2018). **kaṅ ‘athibāi kap kaṅ wikhroṅ thāngkaṅ mūāng : nāōkhīt læ khōṅ tōyāng thāng pratyā sangkhommasāt Phim khrang thi 2.** [Political Explanation and Analyzation: Approach and Argument in Social Science Philosophy 2st edition] Bangkok: Sayam Publishing.
- Mcanulla, S. (2002). “Structure and agency” In **Theory and methods in political science.** (2nd ed., 271-291). Houndmills: Palgrave.
- Prasongbandit, S. (2010). **nāō khwāmkhīt hā bi that khōng pi ‘æ būdi yōē kap thritsadi thāng mānūtsayawitthaya.** [Pierre Bourdieu’s Habitas Concept and Anthropology Theories] Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center.
- Puanghut, C. (2003). **Agency – Structure/ phū kratham kaṅ - khroṅsāng : phatthanakān khōng kroṅ khwāmkhīt læ kānām pai chai wikhroṅ sangkhom.** [Agency – Structure: Evolution of framework and how to use for social analyzation] Bangkok: National Research Council of Thailand.
- Royal Institute. (2005). **photchanānukrom sap pratyā ‘Angkrit Thai chabap rāt bandit yō sathān.** [English - Thai Dictionary of Philosophy] Bangkok: Royal Institute.
- Sargent, L. T. (1987). **Contemporary political ideologies: a comparative analysis.** Chicago: Dorsey Press.

- Tangsupvattana, A. (2011). . “ Agency and Social structure. ” In **kham læ khwāmkhit nai ratthasāt rūāmsamai lem 1 Phim khrang thi 3.** [Concepts in contemporary political science Book 1 3rd Edition] Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Yanyongkasemsuk, R. (2012). “manō that hā bitu bōkān kǎē panhā thawi niyom khrōngsāng læ tuā sadǎeng. [Concept of Habitus and Solution to the Structure-Agency Dualism]” **Journal of politics, administration and law**, 4(3): 379-409.